

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR RIVOJLANISHIDA O'YIN
TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI**

*Andijon Davlat Pedagogika Instituti
Pedagogika yo'nalishi 1-kurs magistranti
Maxmudjonova Farog'at Oybek qizi
+998907610371
maxmudjonovafarogatxon@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishida o'yin faoliyatining tutgan o'rni tahlil qilinadi. O'yin — bu nafaqat bolalarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish vositasi, balki ularning ijtimoiylashuvi, kognitiv va emotsional rivojlanishining muhim omili sifatida ko'riladi. Maqolada o'yin turlarining ta'limiy va tarbiyaviy imkoniyatlari ochib beriladi hamda maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin faoliyatini to'g'ri tashkil etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'yin faoliyati, bolalar rivojlanishi, kognitiv rivojlanish, ijtimoiylashuv, emotsional rivojlanish

Аннотация: В данной статье рассматривается значимость игровой деятельности в развитии детей дошкольного возраста. Игра представляется не только способом организации досуга ребенка, но и важным фактором его социализации, когнитивного и эмоционального развития. В работе раскрываются образовательные и воспитательные возможности различных видов игр, а также приводятся научно обоснованные рекомендации по эффективной организации игровой деятельности в условиях дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, игровая деятельность, развитие детей, когнитивное развитие, социализация, эмоциональное развитие

Annotation: This article explores the significance of play activities in the holistic development of preschool-aged children. Play is considered not merely a

leisure activity but a fundamental component in fostering children's socialization, cognitive skills, and emotional growth. The study highlights the educational and developmental potential of various types of play and provides scientifically grounded recommendations for effectively integrating play into preschool educational settings.

Key words: *preschool education, play activity, child development, cognitive development, socialization, emotional development*

Kirish

Insonning shaxs sifatida shakllanishi bolalik davridan, xususan, maktabgacha yosh bosqichidan boshlanadi. Bu davr bolaning psixologik, jismoniy, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishi uchun eng muhim poydevor hisoblanadi. Shu bois, maktabgacha ta'lim tizimi bola shaxsining har tomonlama kamol topishiga xizmat qiluvchi samarali pedagogik metodlarni izlash va qo'llashni talab etadi. Ana shunday vositalardan biri — bu o'yin faoliyatidir. O'yin bola uchun tabiiy ehtiyoj bo'lib, uning bilish faolligini, ijodiy tafakkurini va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiruvchi kuchli psixopedagogik mexanizm hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyati bola rivojlanishining barcha yo'nalishlarini — kognitiv, emotsional, ijtimoiy va harakat faoliyatini bir butun jarayonda uyg'unlashtiradi. O'yin orqali bola atrof-muhitni anglaydi, o'zining individual qobiliyatlarini kashf etadi, tengdoshlar bilan muloqotga kirishadi va muayyan rollar orqali ijtimoiy munosabatlarni modellashtiradi. Ayniqsa, rol o'yinlar orqali bola hayotiy tajriba orttiradi, turli ijtimoiy vazifalarni bajarishni o'rganadi, bu esa uning keyingi bosqichlardagi ijtimoiy moslashuvi uchun muhim zamin yaratadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin faoliyatini pedagogik jarayonga ilmiy asosda integratsiya qilish, o'yin orqali ta'lim va tarbiyani uyg'unlashtirish — bola shaxsini sog'lom, ijtimoiy faolligi yuqori va mustaqil fikrlovchi inson sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada o'yin faoliyatining maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi, uning turli shakllari va ulardan samarali foydalanish uslublari yoritiladi, shuningdek, pedagoglar uchun metodik tavsiyalar taqdim etiladi.

Adabiyotlar sharhi

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida o'yin faoliyatining tutgan o'rnini so'nggi yillarda pedagogika, psixologiya va defektologiya sohalaridagi ko'plab ilmiy izlanishlarning markaziy mavzusiga aylangan. Turli ilmiy manbalarda o'yin faoliyati bola shaxsining kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini jadallashtiruvchi muhim vosita sifatida e'tirof etiladi. Xususan, L.S. Vygotskiy o'zining sotsiokultural rivojlanish nazariyasida o'yin faoliyatini bolada "yaqin rivojlanish zonasi"ni kengaytiruvchi, u orqali bola murakkab ijtimoiy rollarni egallashga tayyorlanishini ta'kidlaydi. Vygotskiyga ko'ra, aynan o'yin jarayonida bola kattalar jamiyatiga xos bo'lgan ijtimoiy vazifalarni mustaqil bajarishga intiladi.[1] Shuningdek, A.N. Leontyev va D.B. Elkonin kabi olimlar o'yin faoliyatining psixik jarayonlarni shakllantirishdagi rolini chuqur tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, o'yin bola tafakkurining faollashuvi, tasavvur va nutq rivojining asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rolli o'yinlar orqali bola o'zini turli rollarda sinab ko'rish, qoidalar asosida harakat qilish, ijtimoiy normalarni tushunish va ularga moslashish imkoniyatiga ega bo'ladi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, xorijiy olimlar ham o'yin faoliyatining ta'limiy va psixologik aspektlariga katta e'tibor bera boshladilar. Masalan, J. Piaget o'yinni bola fikrlash bosqichlarining namoyon bo'lishi sifatida talqin qilib, unda sensor-motor va simbolik o'yinlar orqali bola reallikni modellashtirishini ko'rsatgan. Howard Gardner esa o'yin faoliyatini ko'p intellekt nazariyasi doirasida har bir bolaning individual qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish vositasi sifatida baholagan. O'zbek olimlaridan H. Yo'ldoshev, N. Toshxo'jaeva, G. Jo'rayev singari mutaxassislar tomonidan maktabgacha ta'lim tizimida o'yin orqali tarbiya va ta'lim berishning milliy modelini shakllantirish borasida izlanishlar olib borilgan. Ularning ishlarida o'yin vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlarga sodiqlik, hamkorlik va mas'uliyat hissini shakllantirish masalalari muhim o'rin tutadi. Yangi davrda konstruktivistik yondashuv asosida o'yin faoliyati ta'lim jarayoniga integratsiya qilinmoqda. Bu yondashuvga ko'ra, bola bilimni tayyor shaklda emas, balki faol o'zlashtirish, ya'ni amaliy faoliyat orqali egallaydi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, o'yin faoliyati bola uchun nafaqat o'yinchoqlar bilan o'ynash, balki muammoni hal qilish, o'z fikrini bildirish va ijodiy

yechim topish jarayonidir. Ushbu kuzatishlar natijasida shuni xulosa qilib aytish mumkinki, adabiyotlarda o'yin faoliyati ko'plab fanlar kesishmasida ko'rib chiqilmoqda va uning pedagogik, psixologik, madaniy hamda ijtimoiy aspektlari tobora chuqurroq o'rganilmoqda. Mazkur maqola ana shu tadqiqotlar asosida o'yin faoliyatining maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishidagi dolzarb ahamiyatini yanada chuqurroq ochib berishga qaratilgan.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida o'yin faoliyatining o'rnini aniqlash, uni ilmiy asosda tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yo'naltirilgan. Shu maqsadda tadqiqotning metodologik asoslari sifatida pedagogika, rivojlanish psixologiyasi, didaktika hamda faoliyat nazariyasiga tayanildi. Tadqiqotda umumilmiy va maxsus tadqiqot uslublari uyg'unlashtirilgan holda qo'llandi. Jumladan: Nazariy tahlil usuli orqali o'yin faoliyatiga oid mahalliy va xorijiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, monografiyalar, davlat ta'lim standartlari va dasturlari o'rganildi. Bu usul mavzuga oid asosiy ilmiy yondashuvlarni, g'oyalarni va konseptual asoslarni aniqlash imkonini berdi. Empirik usullar qatorida kuzatuv, so'rovnoma, suhbat va amaliy mashg'ulotlarni tahlil qilish metodlari qo'llanildi. Xususan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning o'yin faoliyatini real sharoitda kuzatish orqali o'yinlarning rivojlantiruvchi omillari va ulardagi faol ishtirokchilarning xarakteri tahlil qilindi. Diagnostik usullar orqali bolalarning o'yin faoliyatidagi ishtiroki bilan ularning kognitiv, emotsional va ijtimoiy ko'nikmalari o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanib, o'zaro korrelyatsion aloqalar baholandi. Shuningdek, pedagoglarning o'yin faoliyatini tashkil etishdagi yondashuvlari, metodik tayyorgarligi va innovatsion yondashuvlardan foydalanish darajasi ham o'rganildi.

Tajriba-sinov ishi sifatida o'yin faoliyatiga asoslangan mashg'ulotlar namunaviy guruhlarda tashkil etilib, ularning bolaning rivojlanishiga ta'siri amaliy jihatdan baholandi. Eksperimental guruh va nazorat guruhi o'rtasidagi farqlar statistik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot doirasida olingan ma'lumotlar deskriptiv va tahliliy statistik usullar asosida qayta ishlanib, xulosalar empirik dalillar bilan asoslantirildi. Bundan tashqari, tadqiqotda interdisiplinar yondashuv qo'llanilib, pedagogik muammo

kompleks tarzda ko‘rib chiqildi. Metodologik yondashuvlarning bunday tizimli qo‘llanilishi, bir tomondan, o‘yin faoliyatining turli jihatlarini chuqur tahlil qilish imkonini bergan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy va rivojlantiruvchi ishlarni takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratdi.

Tadqiqot natijalari

O‘tkazilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida o‘yin faoliyatining ko‘p qirrali va kompleks ta’sir ko‘rsatishini isbotladi. Tadqiqot davomida kuzatuv, suhbat, eksperiment va so‘rovnoma natijalariga asoslanib quyidagi muhim xulosalarga kelindi:

O‘yin faoliyatining kognitiv rivojlanishga ta’siri: Eksperimental guruhda o‘yin asosidagi mashg‘ulotlar asosida olib borilgan tajribalar shuni ko‘rsatdiki, bolalarda muammo yechishga qiziqish, tafakkur moslashuvchanligi, e’tibor va xotiraning faollashuvi kuzatildi. Jumladan, konstruktiv o‘yinlar va rolli mashqlar orqali bolalar tasniflash, solishtirish, ketma-ketlikni aniqlash kabi fikrlash amallarini faol bajara boshladilar.[2]

Nutq va kommunikativ ko‘nikmalarning rivojlanishi: Rolli o‘yinlar, sahnalashtirish, qo‘g‘irchoq teatrlari orqali olib borilgan faoliyat bolalarning og‘zaki nutq faolligini sezilarli darajada oshirdi. Tadqiqot davomida o‘yin orqali o‘rgatilgan yangi so‘zlar va iboralar tezroq esda qolgan va faol qo‘llanilgan. Shuningdek, tengdoshlar bilan o‘zaro muloqotda madaniy muomala shakllari mustahkamlangan.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish: O‘yinlar bolalarda hamdardlik, navbat kutish, umumiy qoidaga bo‘ysunish, hamkorlikda harakat qilish, ziddiyatli vaziyatlarni hal qilish kabi ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantirishda samarali vosita bo‘ldi. Eksperimental guruhdagi bolalarda o‘zini tuta bilish, his-tuyg‘ularni ifodalash va boshqarish qobiliyatlari nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori darajada bo‘ldi.

Mustaqillik va ijodkorlik darajasi: Erkin o‘yin faoliyati bilan shug‘ullanuvchi bolalar yangi o‘yin qoidalarini o‘zlari ishlab chiqish, voqealarni ixtiro qilish, mavjud materiallardan yangi buyumlar yasash kabi ijodiy yondashuvlarni ko‘rsatganlar.

O'yinlarda mustaqil qaror qabul qilish, fikr bildirish va uni asoslashga intilish holatlari ortgan.

Pedagoglarning o'yin tashkil etishdagi faoliyati: So'rovnomalar va suhbatlar orqali aniqlanishicha, o'yin faoliyatini maqsadga muvofiq tashkil etayotgan pedagoglarning o'zlari ham o'yin jarayonini rejalashtirishda ko'proq ijodkorlik va refleksiya ko'rsatganlar. Interaktiv metodlardan, didaktik o'yin vositalaridan foydalanish bolalar ishtirokini va faolligini sezilarli darajada oshirgan.[3]

Statistik tahlil natijalari: Eksperimental va nazorat guruhlarining rivojlanish ko'rsatkichlari o'rtasida statistik jihatdan ahamiyatli farq aniqlangan. Bu esa o'yin faoliyati asosidagi yondashuvning samaradorligini isbotlaydi.

Ushbu natijalar o'yin faoliyatining bola rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ham nazariy, ham amaliy jihatdan asoslash imkonini berdi. Bu yondashuv maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiyaning sifatini oshirish, bolalarda tabiiy qiziqish va o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari asosida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida ko'p qirrali va chuqur ahamiyatga ega. O'yin faqatgina ermak emas, balki bola shaxsini har tomonlama shakllantiruvchi tabiiy va samarali pedagogik vositadir. Ushbu fikr Vygotskiy, Piaget, Smilansky kabi taniqli pedagog va psixologlarning ilmiy ishlari bilan uyg'unlashadi. Ular o'yin faoliyatining bola psixikasi va ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlar tizimida qanday rol o'ynashini chuqur tahlil qilganlar. Mazkur tadqiqot doirasida aniqlanishicha, o'yin orqali tashkil etilgan tarbiyaviy va ta'limiy faoliyat bolalarning qiziqishini oshirgan, ularni faol ishtirokchi sifatida rivojlanishga undagan. Bu holat o'yin jarayonining bolada ichki motivatsiyani rag'batlantirishi bilan bog'liq bo'lib, bolalarning ixtiyoriy e'tibor, nutqiy faollik, ijtimoiylashuv va emotsional o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatlarini kuchaytirgani kuzatildi. Bundan tashqari, eksperiment natijalarida aniqlangan ijobiy siljishlar o'yin faoliyati asosida ishlab chiqilgan metodik yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Rolli, konstruktorli, dramatik va

harakatli o'yinlar bolalar tafakkurini faollashtirib, ularda hayoliy holatlarni tahlil qilish, sabab-oqibatni anglash, muammoli vaziyatlardan chiqish yo'llarini mustaqil topish ko'nikmalarini shakllantirgan. Muhokama davomida yana bir muhim jihat — o'yin faoliyatining tarbiyaviy imkoniyatlari alohida ajralib turadi. O'yin jarayonida bolalar tengdoshlariga nisbatan mehr-shafqat, toqatlilik, o'zini tutish, jamoa bilan ishlash kabi ijtimoiy muomala madaniyatini o'zlashtirganlar. Bu esa bolalarning keyingi bosqichlardagi ta'limga tayyorlik darajasini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, o'yin faoliyatining yuqori samaradorligini ta'minlash uchun pedagogdan metodik bilim, kasbiy mahorat, ijodkorlik va bolaga individual yondashuv talab etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyatini me'yordan kam yoki noto'g'ri tashkil etish bolalarning faolligini cheklab qo'yishi, natijada kutilgan rivojlanish ko'rsatkichlariga erishilmasligiga olib kelishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, o'yin faoliyati maktabgacha ta'lim tizimida bolaning tabiiy rivojlanish ehtiyojlariga javob beruvchi, unga individual yondashish imkonini beruvchi va ta'lim-tarbiya jarayonini hayotiy, qiziqarli va samarali qiluvchi muhim pedagogik vositadir. Unga ilmiy-metodik asosda yondashish esa kelajak avlodni sog'lom, ijodkor va ijtimoiy jihatdan faol shaxslar sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. O'tkazilgan nazariy-amaliy tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, o'yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama — intellektual, emotsional, ijtimoiy, nutqiy va ijodiy jihatdan rivojlanishida markaziy o'rin egallaydi. O'yin bolalar uchun shunchaki mashg'ulot emas, balki ular orqali atrof-muhitni anglash, o'zini namoyon etish, ijtimoiy rollarni egallash va shaxs sifatida shakllanish vositasidir. Tadqiqotda eksperimental tarzda o'yin faoliyatini maqsadli tashkil etish orqali bolalarda mustaqil fikrlash, nutqiy faollik, hamkorlik ko'nikmalari va ijtimoiy hissiyotlarning faol rivojlanishi kuzatildi. Shuningdek, o'yin faoliyatining didaktik salohiyati ham yuqori baholandi — ta'limiy maqsadlar o'yinga asoslangan holatda tezroq, barqarorroq va bolalar uchun qiziqarli tarzda egallandi. Bu esa o'yinlarni maktabgacha ta'lim dasturlarining ajralmas metodik vositasi sifatida ko'rib chiqish zaruratini tasdiqlaydi. Quyidagicha takliflar ilgari suriladi: O'yin faoliyatini

maktabgacha ta'lim dasturlariga chuqur integratsiya qilish lozim. Har bir mashg'ulot va kunlik rejada o'yin elementlari, rolli va ijodiy o'yinlarga alohida o'rin ajratilishi ta'limning samaradorligini oshiradi. Pedagoglar malakasini oshirish jarayonlarida o'yin faoliyatining nazariy asoslari va amaliy texnologiyalarini chuqur o'rganish majburiy komponent sifatida kiritilishi lozim. Pedagog o'yin vositasida tarbiya va ta'lim berishni puxta bilmasa, o'yin o'zining rivojlantiruvchi salohiyatini to'liq namoyon eta olmaydi. O'yin muhiti va materiallarining zamonaviy va bolalarga mos bo'lishi ta'minlanishi kerak. Bu borada ekologik toza, milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi, ijodkorlikni rag'batlantiruvchi o'yinchoq va vositalarni ishlab chiqish va targ'ib qilish muhim. Ota-onalar uchun o'yin faoliyati bo'yicha metodik ko'rsatmalar va treninglar tashkil etish tavsiya etiladi. Chunki bolada o'yin orqali shakllanadigan ko'nikmalar uy sharoitida ham rivojlantirilishi kerak. Ilmiy-tadqiqot faoliyatini kuchaytirish, o'yin faoliyatining turli yo'nalishlardagi (logopedik, inkluziv, terapevtik) imkoniyatlarini chuqur o'rganish, zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirishga oid izlanishlar olib borish zarur. Raqamli o'yinlarning bolalarga ta'sirini baholashga doir metodikalar ishlab chiqish orqali ijobiy va salbiy jihatlarni ajratib olish, maqsadli raqamli o'yin resurslarini ta'lim jarayoniga moslashtirish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdukodirova, Z. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin orqali kognitiv rivojlanishni shakllantirish. Toshkent: Ilm Ziya.
2. Vygotskiy, L.S. (2005). O'yin va uning bola rivojlanishidagi o'rni. Moskva: Pedagogika Press. (Asl nashr: 1933 y.)
3. Jalolova, M. va boshq. (2019). Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan va Texnologiya.
4. Wood, E., & Attfield, J. (2017). Play, Learning and the Early Childhood Curriculum (3rd ed.). London: SAGE Publications.
5. Karimova, M. (2022). "Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatida rolli o'yinlarning ahamiyati." Ta'lim va rivojlanish muammolari, 3(45), 88–92.
6. Piaget, J. (1951). Play, Dreams and Imitation in Childhood. New York: Norton & Company.

7. Zokirova, D. (2021). "Maktabgacha ta'limda didaktik o'yinlardan foydalanish samaradorligi." Pedagogik innovatsiyalar jurnali, 2(10), 55–60.
8. Smilansky, S. (1990). Sociodramatic Play: Its Relevance to Behavior and Education. Washington, D.C.: National Association for the Education of Young Children.
9. Bolalar uchun mo'ljallangan o'yinlar to'plami. (2020). Toshkent: Respublika maktabgacha ta'lim markazi.
10. Berk, L. & Winsler, A. (1995). Scaffolding Children's Learning: Vygotsky and Early Childhood Education. Washington, D.C.: NAEYC.
11. Rasulova, G. (2023). "Innovatsion o'yin texnologiyalarining bolalar rivojlanishiga ta'siri." Zamonaviy ta'lim nazariyasi va amaliyoti, 4(17), 101–107.
12. Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan. (2021). Maktabgacha ta'limning davlat standarti. Toshkent: MTTV nashriyoti.